

تهیه متنی منتخب از آثار بزرگان ادبی که گهگاه با شرح و توضیحی در خصوص مشکلات آنها همراه باشد در ادب فارسی سابقه‌ای طولانی دارد، تا آنجا که اطلاع‌داریم نخستین بار مسعود سعد «اختیارات»ی از شاهنامه فردوسی را فراهم آورد.

معرفی هزاران نسخه از «مجموعه»ها و «سفینه»ها، و «جنگ»ها در فهرست کتابخانه‌های ایران و جهان از تداوم این سنت ادبی در زبان فارسی حکایت می‌کند. در جنب این کتابها باید از برخی تذکرها هم یاد کرد که در ذیل زندگی هر شاعر به طور غیر معهود ایبائی فراوان از اشعار او را که گاه به نیمی از اشعار شاعر بالغ می‌آید نقل کرده‌اند.

تدوین این گونه کتابها در گذشته از سر ضرورت بود، کمی و گرانی کاغذ و عدم دسترسی همگان به آثار ادبی و نسخ معدود آنها از عوامل عمده تدوین این کتابها بود. در سالهای اخیر این ضرورت به نوعی دیگر جلوه کرده است، بالا رفتن سطح عمومی سواد، افزایش بی‌حساب و کتاب رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاهها و گرانی کتاب که خرید متن‌های ادبی را از عهده کثیری از مردم خارج ساخته، بازار این گروه از کتابها را به شدت گرم کرده است، گاه از دیوان یک شاعر شش هفت «گزیده» و «برگزیده» و «به گزیده» منتشر گردیده که انتخاب متن و توضیحات اغلبی از آنها از سر شتاب و فقط برای فرونشاندن عطش بازار فراهم آمده است. در این آشفته بازار بعضاً مشاهده می‌شود که برخی

از متن‌های ادبی به صورت خلاصه و منتخب منتشر می‌شود که «نیاز بازار» در تدوین آنها مدخلیتی نداشته و انگیزه مؤلف صرف آشنا کردن علاقه‌مندان به ادبیات با متنی بوده است که یا دسترسی بدان مشکل بوده و یا حوصله تنگ امروزیان خواندن متن کامل آنها را بر نمی‌تابد. باید «جان معنی» را که نخبه اشعار کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی است از این گروه کتابها به شمار آورد.

کمال‌الدین اسماعیل از جمله آخرین قصیده‌سرایان بزرگ ایران در اوان حمله مغول است که در گوردار همان بلای خانمانسوز کشته شد، ناقدان قدیم شعرش را که هم از استحکام و صلابت لفظ برخوردار است و هم از ظرافت فکر و خیال، حد فاصل متقدمین «شعرای سبک خراسانی» و متأخرین «شعرای سبک عراقی» قرار داده‌اند، دیوان این شاعر نخستین بار به سال ۱۳۰۷ق در بمبئی به چاپ سنگی رسید و بار دوم در ۱۳۳۸ ش به همت مرحوم دکتر حسین بحرالعلومی طبع انتقادی شد، و از جمله معدود دیوانهایی است که چاپ نسبتاً خوبی از آن به عمل آمده است.

«جان معنی» از یک مقدمه مفصل و سه بخش تشکیل گردیده است. در مقدمه کتاب، مؤلف به معرفی و شرح احوال و سوانح زندگی کمال‌الدین اسماعیل می‌پردازد، سپس میزان تأثر وی را از شاعران پیش از خود و نیز تأثیری که بر شاعران قرنهای هشتم و نهم، خاصه حافظ، داشته است به تفصیل بررسی می‌کند و با بدست دادن نمونه‌هایی از اشعار او توضیح می‌دهد که شعر کمال‌الدین تا چه حد در شکل‌گیری سبک معروف به عراقی مؤثر افتاده است. در ادامه این بحث به میزان انعکاس مسائل اجتماعی در شعر او می‌پردازد و نشان

می‌دهد که «کمال‌الدین اسماعیل شاعر زمان خویش است و آیین تمام نمای آن روزگار، آشفتنگی‌ها و هرج و مرج اوضاع اجتماعی پیامدهای حمله ترکان، ویرانی و نابسامانی ولایات و بی‌ارزشی هنر و بی‌توجهی به علم که بر زمانه شاعر مسلط است به شکل بارز و هنرمندانه‌ای در شعر وی جلوه کرده است» (ص ۵۱)

توجه به صنایع بدیعی و آرایش کلام از میانه قرن پنجم در نظم و نثر فارسی رواج گرفت و در قرنهای بعد بر شدت استعمال آن افزوده شد، در شعر کمال‌الدین هم بسیار نمونه‌های آن را می‌توان دید که به گمان نگارنده حاصل آموزشها و پیروی از سنت‌های عصر شاعر است. اما مؤلف «جان معنی» به نوعی کوشیده است که اقبال شاعر را به صنایع بدیعی، حاصل شرایط و مسائل عصر او قلمداد کند، زیرا شاعر «ممدوح خود را لایق مدح خود نمی‌بیند و به همین دلیل به صورت شعر می‌پردازد» (ص ۵۶) تائیش از آنکه ذهن خواننده متوجه معانی شعری شود که علی‌الظاهر مقصود اصلی شعر است، به صنایع بدیعی آن معطوف کرد.

هجو و هزل که ظاهراً به تقلید از شعر عربی در زبان فارسی معمول گردید در دیوان کمال‌الدین هم دیده می‌شود که بی‌تردید شرایط ناپهنجار اجتماعی در عصر شاعر در روی آوردن وی به آن بی‌تأثیر نبوده است. این نوع ادبی پیش از کمال‌الدین با انوری و سوزنی و چندین شاعر دیگر به نهایت رکاکت فکر و به سطح زبان اوباش تنزل کرده بود، اما در شعر کمال‌الدین اصفهانی از نوعی بیان هنری و خوشمزگی و ظرافت طبع برخوردار گردیده است و هیچگاه بد زبانی و سخاقت فکر سوزنی در آن مشاهده نمی‌شود، مؤلف پس از اشارتی مختصر به تاریخچه هجو و هزل در زبان فارسی درباره هجو و هزل کمال‌الدین می‌نویسد: «در هزل‌های کمال دو ویژگی بارز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جان معنی، زندگی و شعر کمال‌الدین اسماعیل

محمد مهیار

انتشارات باور داران، چاپ اول: ۱۳۷۸

دیده می‌شود، یکی حجب کلام و دیگر بیان هنری، هزل و هجو وی نسبت به متقدمان و پیشکسوتان خود پوشیده‌تر است و آنقدر تند نیست که نتوان هر جا آنها را نقل کرد» (ص ۵۸) سپس چند نمونه از هجوهای او را نقل می‌کند.

مقدمه «جان معنی» با کتابشناسی تأمل برانگیز کمال‌الدین به پایان می‌رسد. این کتابشناسی نشان‌دهنده بی‌توجهی به احوال و اشعار خلاق‌المعانی شعر فارسی است. به طوریکه حتی یک مقاله ارزشمند در نقد و بررسی شعر وی نوشته نشده است و دیوانش نیز در ایران یک بار به چاپ رسیده است.

در فصلهای دیگر کتاب، اشعار منتخب و در پایان فهرستی از لغات و ترکیبات و منابع و مأخذ مولف آمده است، بعد از هر قصیده یا غزل یا رباعی مشکلات لغوی و معنوی ابیات توضیح شده است و در بسیاری از موارد معنی بیت و یا لغات و ترکیبات آن با اشعار شعری دیگر مقایسه گردیده که بسیاری سودمند است هر چند ممکن است برای بعضی از خوانندگان خسته‌کننده بنماید.

چنانچه از جای جای کتاب «جان معنی» برمی‌آید این کتاب از سردقت و وسواس و اعتقاد به کار فراهم آمده است و زحمات مؤلف در خور تقدیر و ستایش است. نگارنده حین مطالعه کتاب به چند نکته بازخورد که تذکر آن را واجب دید.

در صفحه ۸۲ آمده است: «در ادبیات فارسی کهن هر جا فعل خندیدن یا متمم «به» همراه باشد به معنی تسخرزدن و ریشخند کردن است» اما اشعاری که به شاهد آورده‌اند متمم همراه با حرف اضافه «بر» دارند و همین صحیح است. شایان ذکر است که ضد این تعبیر «در کسی خندیدن» است که خنده عشق‌آمیز و از سر

محبت را گویند. این ترکیبات نشان می‌دهد که این حرف‌های به اصطلاح اضافه چه تأثیر مهمی در معانی کلمات فارسی دارند، عطار در منطق‌الطیر «برکسی خندیدن» و «در کسی خندیدن» را در یک بیت جمع کرده است:

بر سر و روی تو خندیدن رواست

لیک در روی تو خندیدن خطاست

(منطق‌الطیر، به اهتمام سید صادق گوهرین ج ۱، ص ۴۴)

ص ۱۴۷ به نقل از تعلیقات برهان قاطع در اسامی خطاهای جام از خط «ورشکر» نام برده‌اند که لااقل برای نگارنده هویت این کلمه معلوم نیست، اگر «ورشکر» که به گفته برخی از فرهنگ نویسان نام دیگر «خطاشک» است چرا در لغت‌نامه‌های فارسی مدخل مستقل ندارد، تلفظ آن چیست.

صفحه ۱۵۶ می‌نویسند: خاموش شدن آتش را در «ادبیات» به کشته شدن تعبیر می‌کنند خاموش شدن «در حالت لازم» را به مردن و خاموش کردن «در حالت متعدی» را به کشتن تعبیر می‌کنند.

صفحه ۱۶۴ در معنی بیت:

معاینه است شب قدر عقلی و شرعی

بخواه حاجت وزین پس ز دور چرخ منال

می‌نویسند: «شب قدر عقلی... شب قدر شرعی...» که به نظر می‌رسد مؤلف عقلی و شرعی را صفت برای کلمه شب تصور کرده‌اند، به گمان نگارنده این دو کلمه در اینجا نقشی قیدی دارند، یعنی شب قدر است عقلاً و شرعاً.

فلسفه کلاسیک از افلاطون تا دریدا

Philosophic Classics

From Plato to Derrida

Forrest E. Biard

Whitworth College

این کتاب متون فلسفه کهن یونان (رسالات افلاطون)، فلسفه هلنی (اپیکور، اپیکتوس، فلوطین)، فلاسفه قرون وسطی (اگوستین، بوئتوس، آنسلم، مایمونیدس، توماس اکویناس، اوکام، میراندولا) و آثار فیلسوفان جدید (دکارت، هابز، پاسکال، لاک، لایب‌نیتس، برکلی، هیوم و کانت) را به صورت مختصر و مفصل آورده است. فلاسفه قرن نوزدهم (هگل، استوارت میل، کیرکه گور، لاکس و نیچه) و فیلسوفان قرن بیستم (هوسرل، راسل، هایگر، ویتگنشتاین، آپر، سارتر، کوئین و دریدا) آخرین فصل‌های این کتاب را تشکیل می‌دهند.

در این مجموعه گاه آثار کامل و گاه خلاصه متون با ترجمه‌های انگلیسی در پنج جلد ارائه شده‌اند. هر کتاب دویست صفحه است. این اثر در سال ۲۰۰۰ در ۱۲۰۰ صفحه به بازار آمده است.

در آمدی تاریخی بر فلسفه

Historical Introduction to Philosophy

Albert B. Hakim

Seton Hall University

این اثر فلسفه را از قدیم‌ترین دوران یعنی فلاسفه قبل از سقراط، افلاطون، ارسطو تا فلاسفه قرون وسطی و رواقیون و بالاخره فلاسفه مدرن قرن شانزدهم تا آخر قرن بیستم را در برمی‌گیرد. کتاب جنگی کامل از آثار همه این فیلسوفان است.

این کتاب دارای زندگینامه مختصر فیلسوفان می‌باشد و در ۸۸۴ صفحه یا جلد کاغذی در سال ۲۹۹۷ منتشر شده است.

عنوان دیگر که به عنوان کاملاً جدید و مربوط به سال ۲۰۰۰ معرفی شده است به نحوی تکرار کتاب فیلسوفان کلاسیک منتها در سطحی دستیاب‌تر برای دانشجویان امروزی است. حسن دیگر این اثر پرداختن به فیلسوفان قبل از سقراط (تالین، آناکسیمندر، آناکسیمن و...) است. کتاب در ۵۷۶ صفحه در جلد کاغذی منتشر شده است.

در یک نگاه

کتاب‌های ادبیات و فلسفه / اسفند ۷۸ و فروردین ۷۹

۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات
پرتال جامع علوم انسانی

اکبرنحوی

جان معنی